

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

בשביל השל"ח

מסלע שביל של"ח אל אתרים במרחב לטרון ואל נחל נחשון

"השביל הזה מתחיל כאן"

("יוצא לאור", אהוד בנאי)

צילום: רונית בין וויקיפדיה

היש"מ מותאם לסדנת: "מורשת קרב"

מאת: גל כפרי

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ו, 2016

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

בשביל השל"ח

מסלע שביל של"ח אל אתרים במרחב לטרון ואל נחל נחשון

"השביל הזה מתחיל כאן"

(ייוצא לאור, "אהוד בנאי)

שביל של"ח, שבאזור לטרון, הוא מסלול שבו נוף מרהיב העשיר בנקודות בעלות משמעות היסטורית בדברי ימי העם והמדינה. ההליכה בו מזמנת עיסוק ברצף נושאים הקשורים במורשת העם והארץ, באירועים היסטוריים, בטבע ובנוף.

בתנ"ך נזכר עמק איילון בהקשר של מלחמת יהושע [במלכי הדדום](#). אז ביקש יהושע בן נון: "לְעִינֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַשׁ בְּגָבְעוֹן דָּוִם וְיָרַח בְּעֶמְקֵי אֵילֹן" (יהושע י, יב). באזור זה, פסעו גיבורי התנ"ך כשעלו מן השפלה לכיוון ירושלים, המכבים כבשו את עמק איילון במאה השנייה לספירה, ובתקופת שלטונו של הורדוס, הייתה אמאוס הבירה המנהלית של האזור.

במלחמת העצמאות, התחוללו כאן קרבות עזים, אשר נועדו לפתוח נתיב לירושלים הנצורה. כאן התחוללו סיפורי גבורה ורעות לוחמים, שהותירו את רישומיהם בתולדות ימיה של מדינת ישראל. אחת הפינות הקסומות במסלול היא יער שניטע לזכרו של לוחם השלום אייבי נתן. מפניה זאת ניבט היישוב נווה-שלום – המגלם את הרעיון של אחווה בין עמים, בין דתות ובין תרבויות, רעיון שאליו כיוון אייבי נתן.

מבצר לטרון ממחיש את חשיבותו האסטרטגית של האזור, ומשטרת לטרון – שהקימו הבריטים – מדגישה אף היא את חשיבות ביצור המקום לצורך שליטה באזור. במבנה המשטרה הוקם מוזאון י"ד לשריון, המגולל את סיפורו של חיל השריון ואת סיפור חלקו של החייל בתקומת המדינה ובמלחמות ישראל.

מסלול שביל של"ח מתחיל בסלע שביל של"ח, עובר ליד שרידי מחנה המעצר בלטרון ובאתר הנצחה לחללי חטיבת אלכסנדרוני, ממשיך לחורבות צפרת, לגבעה 314, לחורשת אייבי נתן, ליער הדורות ולמבצר לטרון ומסתיים במוזאון יד לשריון.

ההליכה בעקבות לוחמים על רקע נופי הסביבה שבה התרחש הקרב מזמנת חוויה מעצבת, המעוררת שאלות ביחס למשמעות סיפורה של הארץ הזאת – להווה וודאי לעתיד – וביחס לאחריות שמטיל סיפור זה עלינו היום.

חבל ארץ: [שפלה](#).

משך זמן היש"מ: 5 שעות.

אורך מסלול ההליכה: 8 ק"מ.

מפה: מפת סימון שבילים מס' 9 – מבואות ירושלים.

נקודת התחלה: סלע שביל של"ח, נ"צ 198121/638830.

נקודת סיום: מה"ד של"ח לטרון, נ"צ 198235/638389.

עונה מומלצת: חורף ואביב – בשל הפריחה הרבגונית והתצפיות לנוף.

מגבלות: זהירות בחציית כבישים, אין להיכנס למטעים.

דגשי בטיחות

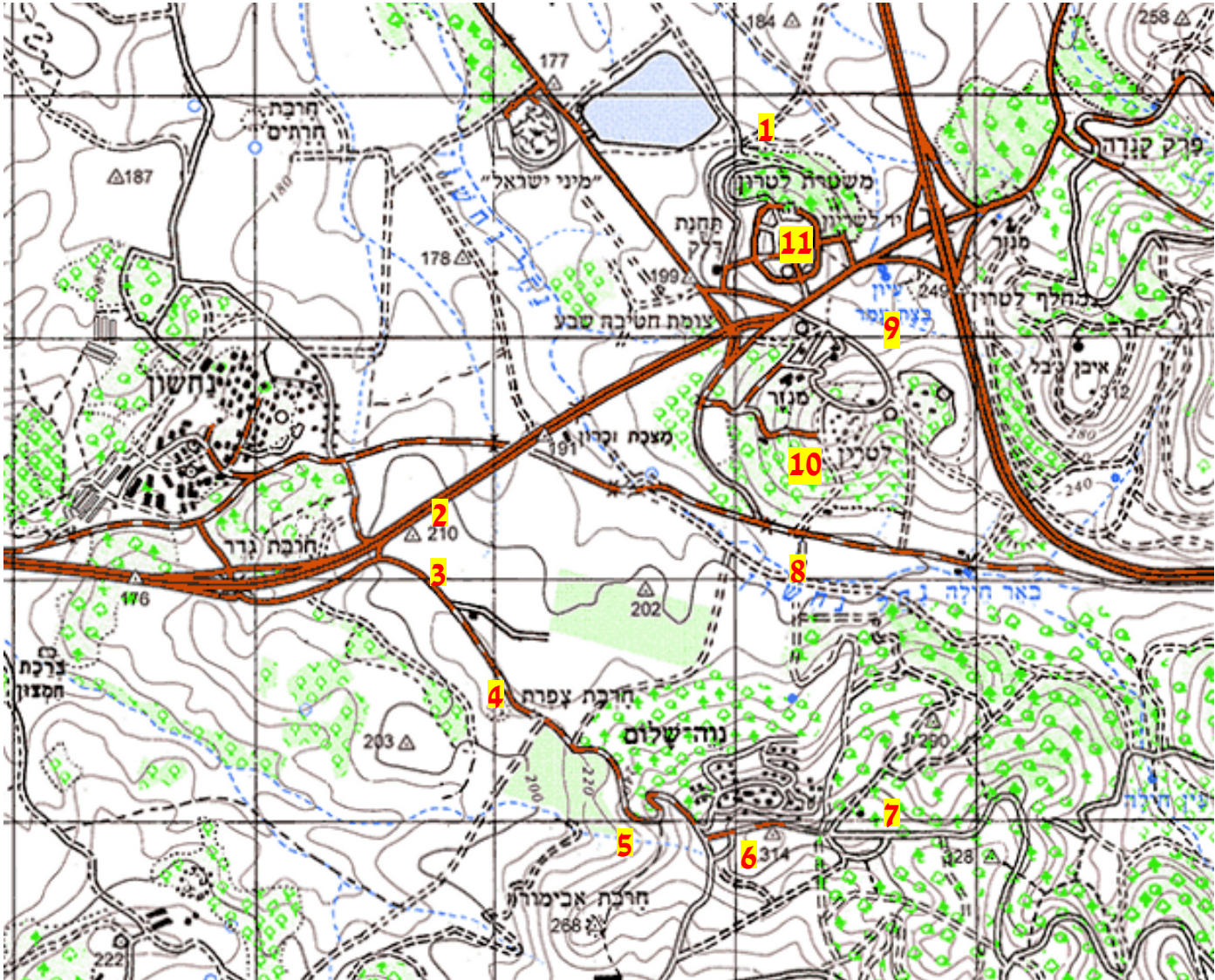
- בתנועה מנקודת ההתחלה (1) לאורך כביש הכניסה לטרון עד לצומת כביש 3 וכביש 424, יש לשים לב שכן תנועת המכוניות באזור זה ערה.
 - יש לחצות את הצומת בזהירות ובמעברי חצייה.
 - יש לחצות את הכביש לנווה-שלום, בין אתר ההנצחה לחללי חטיבת אלכסנדרוני (3) לבין חורבות צפרת (4), לפי נוהל חציית כבישים.
- דרגת קושי: בינונית, בשל אורכו של המסלול. אינו בר נגישות , למעט באתר יד לשריון.**
- אתרים בתשלום: [אתר יד לשריון](#).**

מה ביש"מ

1. תיאור מסלול
2. מפת היש"מ
3. תיאור האתרים שבמסלול
4. תנ"ך
5. יהושע י, ט-יג
5. ביבליוגרפיה מומלצת
6. קישורים אינטרנטיים נוספים

תיאור מסלול

מסלול שביל של"ח מתחיל בסלע שביל של"ח (1). נמשיך לכיוון צומת הכבישים 3 ו-424. לאחר חציית הצומת, נתקדם כ-150 מטר דרומה ונפנה לכיוון דרום-מערב, לדרך עפר שאורכה כקילומטר וחצי והמובילה לתצפית אל שרידי מחנה המעצר בלטרון (2) ולאחר ההנצחה לחללי חטיבת אלכסנדרוני (3). משם נמשיך בדרך העפר דרומה, נחצה את הכביש המוביל ליישוב נווה-שלום ונצעד לכיוון דרום-מזרח בשביל צר העובר בחורבות צפרת (4) ובחורשת האקליפטוס (5). משם נטפס מעלה אל עבר גבעה 314 (6). נרד מזרחה לחורשת אייבי נתן (7) ונפנה צפונה בדרך עפר רחבה. נלך בה עד נחל נחשון (8). נחצה את נחל נחשון ונעלה ליער הדורות (9). נחזור דרומה מעט ונטפס מערבה למבצר לטרון (10). נרד ממבצר לטרון, נעקוף את שטח מנזר לטרון מדרום ונגיע חזרה לצומת הכבישים 3 ו-424. משם נחזור למוזאון יד לשריון (11), שם מסתיים המסלול.

תיאור האתרים שבמסלול

סלע שביל של"ח (1)

שביל של"ח הוא מיזם חינוכי המשותף לאגף של"ח (שדה, לאום, חברה) במשרד החינוך, לקרן הקיימת לישראל ולעמותת יד לשריון. קבוצות מש"צים (מובילי של"ח צעירים) פרצו את השביל בשנת 2011. אגף של"ח וידיעת הארץ במשרד החינוך מרכז את מכלול הפעולות החינוכיות המתקיימות בבתי הספר בתחומי ידיעת הארץ והמאופיינות בפעילות שדה – המפגישה את התלמיד ישירות עם מערכות נוף-אדם בסביבתו הקרובה ובארץ ישראל כולה, על נופיה, על ערכיה ועל האדם שבה. המש"צים, עם מורי השל"ח, מובילים – בבית הספר ומחוצה לו – את הפעילויות החברתיות-ערכיות להכרת הארץ ולאהבת המולדת, לחיזוק תחושת ההשתייכות בקרב התלמידים ולהגברת מעורבותם ותרומתם לחברה ולמדינת ישראל.

שביל של"ח מחבר רצף נושאים מתחומי מורשת עם וארץ, אירועים היסטוריים, טבע ונוף באזור לטרון. השביל מאפשר מסלול הליכה מעניין בסביבת נוף מרהיבה העשירה בנקודות להן משמעות היסטורית בדברי ימי העם והמדינה וכל זאת מונצח במשפט החקוק על גבי הסלע: "אורחות הארץ ומורשת האדם פוסעים על שביל יחדיו".

תצפית אל שרידי מחנה המעצר לטרון (2)

מבנה הלבנים הקטן והלבן הניצב בודד בשטח חקלאי השייך לקיבוץ נחשון הוא כיום השריד היחיד שנותר ממחנה המעצר בטרון, וזהו סיפורו:

הבריטים הקימו את מחנות המעצר לטרון א' וב' בשנים 1940 ו-1942 כדי לכלוא בהם שבויי מלחמה איטלקים וגרמנים – אשר הגיעו באלפיהם מאתרי קרבות מלחמת העולה השנייה באזור לוב. בפועל, בין 1942 ל-1948, נכלאו במחנות אלפים מתושבי ארץ ישראל. באחד בנובמבר 1943, עשרים אנשי לח"י ברחו מן המחנה בבריחה נועזת: הם חפרו מנהרה באורך 76 מטרים מתחת לאפס של הבריטים. הפרשה הדהימה אז את האימפריה הבריטית כולה בתעוזתה ובתחכומה.

ב-29 ביוני 1946, תאריך שלימים נודע בשם "השבת השחורה", נכלאו במקום עשרות ממנהיגי היישוב. באפריל 1948, פונו האסירים היהודים למחנה המעצר בעתלית.

המועצה לשימור מבנים ואתרים פועלת כיום, בשיתוף כל הארגונים שלחמו נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל, להקמת אתר הנצחה למחנה המעצר לטרון.

אתר הנצחה לחטיבת אלכסנדרוני (3)

חטיבת אלכסנדרוני החלה דרכה כחטיבת חיל שדה. במלחמת העצמאות, הופקדה החטיבה על הגנת השרון, והיא נקראה על שם נחל אלכסנדר.

האנדרטה לחטיבה מנציחה את שמות הנופלים בקרב לטרון במבצע "בן נון א" – שהיה קרב קשה שהסתיים במפלה של צה"ל. אחת הסיבות לכישלון ההתקפה הייתה בפתיחת ההתקפה התאחרה, והקרב התחיל באור יום ולא בחשכת ליל. בקרב השתתף גדוד 32 של החטיבה והוא איבד בו 54 מלוחמיו.

האנדרטה הוקמה ביוזמה של חטיבת אלכסנדרוני ושל הקרן הקיימת לישראל ובמימונן. את האנדרטה תכנן ועיצב האדריכל יהודה יהב. את לוח השמות עיצב האמן והפסל סול בסקין, שהיה לוחם בחטיבה.

חורבות צפרת (4) וסיפורו של עמק איילון בתקופת המקרא

צפרת היא יישוב שהתקיים בתקופות שונות, בהן הברונזה התיכונה שתיים, האסלמית הקדומה והממלוכית. בתקופה הביזנטית, היה במקום בית יוצר לכלי זכוכית. בשני אתרים נוספים, הקרובים לחורבת צפרת, התגלה ממצא מתקופת הברונזה התיכונה שתיים: בחורבת אבימור, הנמצאת כ-900 מטרים דרומית לצפרת, לוקטו חרסים מתקופת הברונזה התיכונה; בחורבת אל-חמיר, הנמצאת כ-1.75 קילומטרים מדרום-מערב לצפרת, נחשפו בחפירה קירות ורצפות מתקופת הברונזה התיכונה. סמיכותם של שלושה יישובים אלה עשויה ללמד על התיישבות צפופה באזור זה של עמק איילון בתקופה זו. ייתכן שהסיבות להתיישבות זו הן האדמה החקלאית הפורייה של העמק והיותו ציר תחבורה נוח בין ההר לשפלה ולמישור החוף.

עמק איילון

לאורך כל הדורות, שימש העמק ציר תנועה חשוב לירושלים. בתקופת המקרא, עברה בעמק דרך שירדה מהרי בית חורון אל השפלה בין נחלת שבט אפרים לנחלת שבט בנימין. בשל מיקומו של העמק, נערכו קרבות רבים על השליטה בו. שם העמק נגזר משמה של העיר איילון, שהייתה בנחלת שבט דן לפני נדידת השבט צפונה. העמק מוזכר בספר יהושע, בפרק י' פסוק י"ב, בהקשר של מלחמת יהושע במלכי הכנענים: "אִזְ וַיִּדְבֹר יְהוֹשֻׁעַ לֵה' בְּיוֹם תַּת ה' אֶת הָאָמָרִי לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹשׁ בְּגִבְעוֹן דֹּם וַיֵּרַח בְּעַמְקֵי אֵילֹן".

חורשת האיקליפטוס (5)

הקק"ל נטעה את החורשה כחלק מייעור אזור השפלה. החורשה הוכשרה לנוחות המטיילים כחלק מפיתוחו של שביל של"ח.

האיקליפטוס הוא עץ ממשפחת ההדסיים. עצים אלו הם מן הגבוהים בעולם (עד כ-100 מטר) והם משמשים מקור חשוב לעצה לבניין, לחרושת ולהסקה. מאיקליפטוס המקור, הנפוץ בארץ, מפיקים שרף לתעשיית הצבעים והלכה. מעליהם של מינים אחדים, מפיקים שמן אתרי חריף, המשמש בתעשיית בשמים ולתרופות חשובות נגד מחלות אף וגרון ונגד קדחת. מינים רבים אחרים משמשים לנוי.

גבעה 314 (6)

גבעה 314 מילאה תפקיד חשוב במלחמת העצמאות – בקרב על לטרון, במבצע "בן נון א'". בלילה שבין ה-24 ל-25 במאי 1948, ניסו כוחות חטיבה 7 הצעירה וגדוד 32 לפרוץ את גזרת לטרון, שהייתה בשליטת הלגיון הירדני. הכוח ספג אש עזה. מפקד פלוגה א' של גדוד 32, רם רון, השתלט על גבעה 314, עמד בפני התקפות הנגד וחיפה על נסיגת פלוגה ב' של הגדוד. גבעה 314 חצצה בין לטרון,

הירדנית, לדרך בורמה. לאחר מלחמת העצמאות, שכנה בה עמדה קדמית של צה"ל שאבטחה את קו שביתת הנשק בין ישראל וירדן.

נווה-שלום הוא יישוב שיתופי שמטרתו ליצור אחווה ושלום בין צעירים יוצאי ארצות שונות, בני דתות שונות ובני עמים שונים. היישוב הוקם ב-1969 – תחילה על חורבה בלטרון, וב-1973 עבר לגבעה 314.

הרעיון הראשוני והבסיס להקמת היישוב היה ליצור הידברות ודו קיום בין יהודים נוצרים ומוסלמים.

כיום, היישוב עוסק ביצירת מפגשים בין בני נוער ובקיום סדנות בנושא שלום.

חורשת אייבי נתן – סוכת שלום (7)

"סוכת שלום" היא חניון שהוקם לכבוד איש השלום אייבי נתן כסמל למפעל חייו למען השלום.

אייבי נתן (1927-2008) היה פעיל שלום, פעיל הומניטרי וטייס בחיל האוויר הישראלי. הוא נולד בפרס וגדל ולמד במומביי שבהודו. ב-1948, התנדב כטייס במסגרת מח"ל (מתנדבי חוץ לארץ) לסייע במלחמת העצמאות. במשך יותר משלושים שנה, פעל לקידום רעיונותיו בנושא השלום ולסיוע הומניטרי לנזקקים. ב-1967, החל בהקמת תחנת רדיו לקידום השלום במזרח התיכון. מ-1973 ועד אוקטובר 1993, שידרה תחנת הרדיו "קול השלום" מסרים של אהבה ושל שלום מאנייה ששטה במימי הים התיכון.

נחל נחשון (8)

ערוץ נחל במרכז הרי ירושלים, מיובליו של נחל איילון. ראשו של הנחל באזור שואבה, והוא מתלכד עם אפיקו של נחל איילון במאגר איילון שבעמק איילון.

בחלקו המזרחי של הנחל, הוא חותר בין רכס משלטים ורכס שיירות עד שער הגיא. שמו בערבית הוא "ואדי עלי" – על שם הקדוש המוסלמי האימם עלי, שעל פי המסורת קברו נמצא במרכז הוואדי. שמו העברי ניתן לו על שם מבצע נחשון. במלחמת העצמאות, התחוללו קרבות קשים על השליטה בתוואי הדרך העולה משער הגיא לשואבה. לאורך תוואי הנחל פזורים שרידי המשוריינים שעלו לירושלים הנצורה.

בתוואי נחל נחשון, סלול כביש מספר 1 – כביש תל-אביב-ירושלים.

יער הדורות (9)

יער הדורות הוא יער שבו שריונאים לדורותיהם נוטעים עצים לכבוד המורשת המפוארת של משפחת השריון. ביער מיטב האילנות שארץ ישראל השתבחה בהם. עצי היער עוטפים באהבה ובהצדעה אנדרטות של עוצבות השריון המנציחות את מורשת הלוחמים ואת גבורתם.

מבצר לטרון (10)

מבצר לטרון הוא מבצר צלבני שהוקם כחלק ממערך ההגנה על הדרך לירושלים. בשנת 1141, הועבר המבצר לידי מסדר הטמפלרים, והוא בנה במקום מבצר גדול בשם "לה טורון דה שבלייה" – "מגדל האבירים". שם זה השתבש בפי תושבי הסביבה והיה ל"לטרון". צבאות צאלח א-דין הרסו את המבצר בשנת 1187. במלחמת העצמאות, שכנה במבצר עמדה של הלגיון הירדני, וכוחות צה"ל ניסו לכבוש בקרבות לטרון, אולם ללא הצלחה. המבצר נכבש במלחמת ששת הימים.

יד לשריון (11)

יד לשריון הוא אתר הנצחה לחללי חיל השריון במערכות ישראל, ובו "כותל השמות" – שעליו חקוקים שמותיהם של כל חיילי חיל השריון שנפלו בעת שירותם. באתר מוזאון לתולדות השריון ותצוגה של טנקים ושל רכב קרבי משוריין. תצוגת כלי שריון זו היא מהגדולות בעולם ויש בה מעל למאה פריטים, ביניהם טנקי המרכבה של צה"ל, כלי שלל שנתפסו במלחמות ישראל וכלים מיוחדים שנקנו לצורך התצוגה. האתר שוכן במצודת טיגארט, מצודה שהקימו הבריטים בתקופת המנדט.

ביבליוגרפיה מומלצת

- בר, יי (1955), "[קרבות לטרון](#)", מערכות, 96, עמ' 7-49.
- גולני, מוטי ורמון, אמנון (1988), "מתל-אביב לירושלים – סיור בעקבות לוחמי תש"ח", בתוך: מרדכי, נאור (עורך), **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949, סדרת עידן**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי, עמ' 269-286.
- יצחקי, אריה (1982), **לטרון – המערכה על הדרך לירושלים**, ירושלים: כנה.
- משגב, טל (2009), "מחנות המעצר בלטרון בתקופת המנדט הבריטי", **עלי זית וחרב**, ט, עמ' 185-158.
- עדויות משתתפי הקרב (1949), "מקרבות לטרון", **מערכות**, נט, עמ' 21-39.
- שמיר, שלמה (1994), "בכל מחיר – לירושלים", **מערכות**.
- שפירא, אניטה (1995), "היסטוריוגרפיה וזיכרון – מקרה לטרון תש"ח", **אלפיים**, 10.

קישורים אינטרנטיים נוספים

[איבי נתן ופועלו](#).

[איקליפטוס](#) – ויקיפדיה.

[בריחת ה-20 מלטרון](#) – ויקיפדיה.

[דפנה גולן, מורת דרך, בסיפור הבריחה מלטרון](#) – יוטיוב.

[הגעת ליעד, לטרון](#) – יוטיוב.

[הקרב על לטרון במלחמת העצמאות – עדות אישית](#) – אתר הגבורה.

[זוכרים את לוחמי חטיבת אלכסנדרוני שנפלו בקרב על לטרון בתש"ח](#) – יד לשריון.

[יד לשריון](#) – אתר יזכור.

[יהושע, י', "שמש בגבעון דום"](#) – אתר דעת.

מבט: סיפורה של הפלוגה הדתית בחטיבת אלכסנדרוני במלחמת השחרור – יוטיוב.

משדר מיוחד: שרון עכשיו (ואז), כתבתו של איתן אורן: לקחי לטרון – יוטיוב.

קרבות לטרון – ויקיפדיה.

קניגסברג, רוני ולוין, אביבה (2012), "אוסף אברהם ליכטהויז" – מחנה המעצר לטרון וגדוד 33 חטיבת אלכסנדרוני", בתוך אתר: מידע במידה, ספריית יונס וסוריה נזריאן, אוניברסיטת חיפה.